

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 59 (1945)

Artikel: Il censimaint dal 1941 in Grischun dal punct da vista linguistic speciel resguard a la populaziun da lingua rumauntscha
Autor: Robbi, D.
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-214416>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 01.04.2026

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Il censimaint dal 1941 in Grischun dal punct da vista linguistic cun speciel resguard a la populaziun da lingua rumauntscha

Da D. Robbi, Bern.

L'innumbrazion federela u il censimaint dal 1941 spordscha specielmaing per nus Rumauntschs ün grand interess. In quaista lavur vegnan congualos ils resultats da las innumbrazions dal 1920, 1930 e 1941, per pudair güdicher meglder il muvimaint da la populaziun e specielmaing il creschaint e guaraint da nossa lingua illas diversas regiuns e localiteds dal chantun. In prüma lingia sun stabilieus ils resultats dal chantun tuot inter, cun ün grafic, e quels vaun perfin inavous sün il 1850; zieva sun stabilieus ils resultats dals districts e circuls, quaists ultims cun rapreschantaziuns graficas chi illustreschan pü cleramaing ils resultats cu be simplas cifras. E finelmaing seguan ils resultats da las vschinaunchas chi sun eir fich instructivs; nus pudains constater in che lös cha nossa favella ais auncha bain in sella, in chenüns ch'ella ais pericliteda ed in chenüns ch'ella ais s-chatscheda. E quaistas constataziuns saron ütilas a nossas associaziuns rumauntschas chi faun sforzs, in möd fich ludaivel, per reintrodür il rumauntsch in regiuns e lös inua ch'el füt auncha da chesa auncha avaunt ün temp relativmaing cuort.

Resultats dal censimaint.

Ed uossa passainsa a l'examen dals resultats dal censimaint dal 1941. Quaist ultim ais già gnieu i'l terz an da la guerra, que chi

voul dir cha la populaziun da tuot il chantun, ma ouravaunt tuot quella dals grands centers da l'hotelaria, hegia già subieu fermaing las consequenzas economicas da la guerra, voul dir cha'd ais da constater ün ferm regress da la populaziun in quels lös. Quaist regress as declera dal fat cha bgers commerciants dals grands lös da cura sun partieus, nu vzand pü la pussibilted da's guadagner lur vita. Il regress da la populaziun ais dimena generel i'ls centers da l'hotelaria, üna conseguenza da la crisa economica e tuocho natürelmaing eir ils Rumauntschs chi eiran fixos in quels lös da cura. Ma que ais da prevair cha cun il retuorn da temps normels turnaron bgers da quels chi haun stuvieu partir e cha la populaziun gnaro ad esser incirca scu avaunt il 1939.

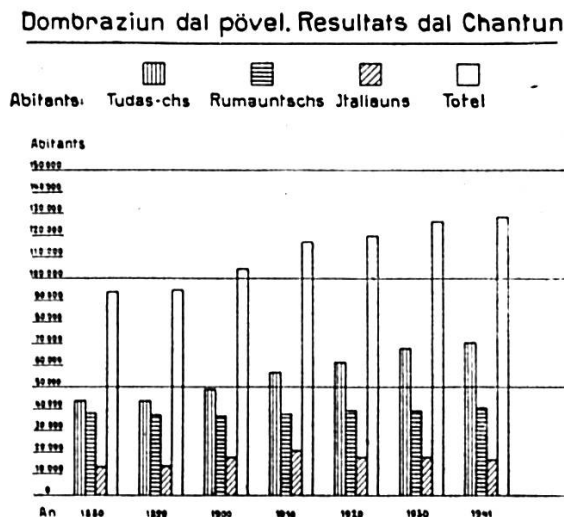
Resultats dal chantun.

La populaziun dal chantun Grischun as reparta, dal 1880 davent, dal punct da vista da la *lingua materna*, i'l seguaint möd:

	Totel	Populaziun da lingua		
		tudas-cha	italiauna	rumauntscha
1850	89895*	—	—	—
1860	90713*	—	—	—
1870	92103*	—	—	—
1880	93874	43664	12976	37794
1890	94810 + 1,0%	43671 0	13721 + 5,4%	37036 — 1,8%
1900	104520 + 10,2%	48762 + 11,6%	17539 + 27,8%	36472 — 1,5%
1910	117069 + 12,0%	56944 + 16,7%	20689 + 17,9%	37662 + 3,3%
1920	119854 + 2,3%	61379 + 7,8%	17772 — 14,1%	39029 + 3,6%
1930	126340 + 5,4%	67859 + 10,6%	17687 — 0,5%	39028 0%
1941	128247 + 1,6%	70421 + 3,8%	16438 — 7,1%	40187 + 3,0%
Augmoint dal				
1880 al 1941	36,6%	61,3%	26,7%	6,3%

* Illas trais prümas innumbrazions gnit quinteda be la populaziun intera.

Il grafic cò suot illustrescha cu cha l'augment da la populaziun as ho fat dal 1850 fin als 1941.

La *populaziun tuot intera* muossa dal 1880 fin al 1941 ün augment da 93 874 a 128 247 ormas, que chi fo 34 373 ormas = 36,6%.

Il *tudas-ch* s'ho augmanto illa medemna perioda da 43 664 a 70 421 ormas, que chi fo 26 757 ormas = 61,3%.

Il *rumauntsch* muossa ün augment da 37 794 a 40 187 ormas, que chi fo 2 393 ormas = 6,3%. Quaist progress ais pütost modest, ma el ais, considerand bain las chosas, tuottüna fich appredsabel.

L'*italiaun* ais eir creschieu, sün la populaziun da 1880 chi eira alura da 12 976 ormas a 16 438 ormas, que chi fo 3 462 ormas = 26,7%. Que ais però da noter cha daspö il 1910, cur cha la populaziun da lingua italiauna eira auncha da 20 689, quaista s'ho adüna diminuida ün pô ed ais i'l 1941 be auncha 16 438 ormas; dal 1930 al 1941 ais il regress 7,1%. Quaist regress saro eir üna conseguenza da las noschas relaziuns economicas da las vals da lingua italiauna, causedas tres la guerra e la crisa economica. Que ais però da sperer cha zieva la guerra, üna vouta cha ils affers ed il trafic saron darcho normels, la populaziun possa eir darcho s'augmanter.

Passainsa uossa a considerer ils resultats dal censimaint i'ls districts*

District	Populaziun da lingua		
	tudas-cha	italiauna	rumauntscha
Alvra	1552	286	4668
	1953	319	4694
	2525	268	4723
Bernina	162	4711	64
	231	4739	66
	288	5064	64
Glogn	3074	251	8211
	3208	140	8371
	3568	100	8740
Muntogna	4538	212	2016
	4935	176	1789
	5655	174	1661
Rain posteriur	1318	127	1110
	1260	122	1092
	1566	87	1082
Plaun	2514	53	3466
	2769	64	3319
	3323	63	3331
En	1194	424	5179
	1256	399	4981
	1188	313	5156
Oberlandquart	13669	941	685
	15637	660	566
	15220	439	504
Unterlandquart	12403	508	237
	12854	399	279
	13966	328	339

*Las trais cifras dasper mincha nom da circul concernan ils ans 1920, 1930, 1941.

District	Populaziun da lingua		
	tudas-cha	italiauna	rumauntscha
Malögia	3204	2955	3301
	4627	3686	3587
	3241	2559	3084
Moësa	79	6047	17
	60	5720	22
	128	6059	18
Val Müstair	243	68	1261
	220	36	1273
	260	32	1477
Plessur	17131	1139	2076
	18577	1178	1952
	18985	910	2001
Rain anteriur	298	50	6738
	272	49	7037
	508	42	8007

Da quaista tabella resorta cha il rumauntsch s'ho illa *perioda da 1920 a 1941*, pü u main augmanto i'ls districts d'Alvra, Glogn, Unterlandquart, Val Müstair e Rain anteriur; el s'ho diminuieu i'ls districts Muntogna, Rain posteriur, Il Plaun, Oberlandquart, Malögia e Plessur, ed ais incirca resto staziunari i'l district En. Considerand però *la perioda dal 1930 al 1941*, schi ais il resultat ün pô different, nempe: Augmants sun da constater i'ls districts d'Alvra, Glogn, Il Plaun, En, Unterlandquart, Val Müstair, Plessur e Rain anteriur; diminuziuns sun da constater i'ls districts da Muntogna, Rain posteriur, Oberlandquart e Malögia.

I'l district En ho il rumauntsch subieu ün regress dal 1920 al 1930, per remunter i'l 1941 incirca al stedi da 1920. Il regress cha stuvains constater i'l district da Malögia ais dad attribuir a la partenza da bgera glieud dals lës da cura San Murezzan, Puntraschigna e Samedan, causada tres la guerra; quaista partenza ho tucho

sensibelmaing eir la populaziun da lingua tudas-cha. La pü ferma populaziun rumauntscha as chatta i'ls districts Rain anteriur cun 6738, 7037 e 8007 persunas, e Glogn cun 8211, 8371 e 8740 persunas; que voul dir cha il rumauntsch ho pudieu as mantegner il pü bain illa Surselva, inua cha la populaziun as muossa bger pü resistente a l'invasiun germanaisa ed as defenda sciaintamaing e cun fervur. Vaira ais però eir cha il sursilvan, excepziun fatta da las regiuns inua las linguas as cunfinan, ais main expost a l'influenza dal tudas-ch cu il ladin chi in sieus grands lës da cura ho da subir las influenzas dad üna formidabla immigraziun da glieud da lingua tudas-cha, in part eir da lingua italiauna (San Murezzan), da tuottas categorias: hoteliers, negoziants, impiegos da posta e da vias d'fier, particulars chi as domicilieschan in quels lës. Que ais evidaint cha quaista invasiun dvainta funesta per la lingua dal pajais cur cha'ls fulasters sun bger pü numerus in ün lö cu ils indigens chi as vezzan miss in minurited, impotenta da resister a la magiuraunza. Ad ais da's der da buonder e trist da constater cha in lës scu San Murezzan e Puntraschigna, chi avaint 100 ans eiran auncha interamaing rumauntschs, as chatta glieud dal lö chi nu discuorra e nun inclegia pü il rumauntsch, cha quaistas grandas comuniteds elimineschan il rumauntsch da scoula e baselgia! Que chi ais ourdvart penibel da constater ais la minima resistenza cha quaists lës opponittan a l'invasiun dal tudas-ch, l'indifferenza mus-seda invers la venerabla favella materna, la tendenza da lascher ir las chosas scu ch'ellas haun la tendenza d'ir, per spüra cumadaiv-lezza e per ün spiert mercantil «à outrance» chi plazza in tuot prü-ma lingia ils interess materiels. Per furtüna cha l'acziun da la Lia rumantscha e da las societeds affiliedas ho sduvlo ün pô ils spierts, ed üna tscherta renaschentscha pera da s'annunzcher, scha nus constatains cha il rumauntsch, melgro la situaziun critica in Engiadina ota, ho tuottüna savieu as mantegner e perfin musser ün modest augmoint da 6,3%, in confrunt al 1880, ed ün pitschen creschaint da 3,0% dal 1930 al 1941. Da noter ais cha il tudas-ch, illa medemma perioda, muossa ün creschaint be poch pü relevant, nempe da 3,8%, l'italiaun però nota ün regress da 7,1% in quels 11 ans.

Passainsa uossa als resultats dals *circuls*.*

Circul	Populaziun da lingua		
	tudas-cha	italiauna	rumauntscha
Alvaschagn	412	80	1241
	661	138	1347
	866	58	1348
Belfort	388	41	869
	488	28	899
	679	28	923
Bravuogn	650	74	505
	723	47	433
	767	40	404
Surses	102	88	2053
	81	106	2015
	213	142	2053
Brüsch	42	1230	34
	64	1259	26
	91	1353	20
Puschlev	120	3481	30
	167	3480	40
	197	3711	44
Glion	1563	211	3909
	1617	122	4020
	1848	75	4054
Lumnezia	906	25	2793
	990	5	2760
	1069	20	3068
Rueun	605	12	1509
	601	13	1591
	651	5	1618
Tumgias-cha	1283	87	1201
	1515	57	1117
	1930	68	1029
Stussavgia	539	—	18
	535	—	12
	554	—	17

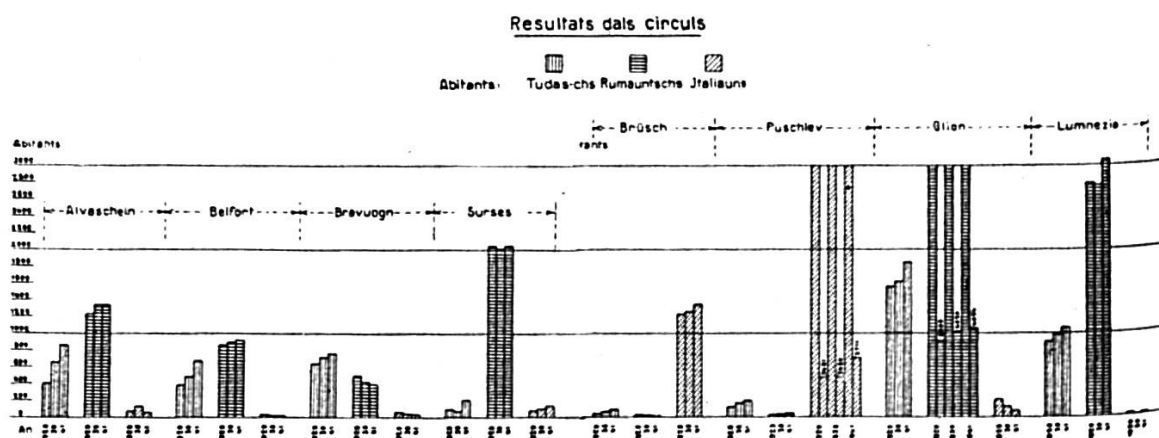
*Las trais cifras daspera mincha nom da circul concernan ils ans 1920, 1930, 1941.

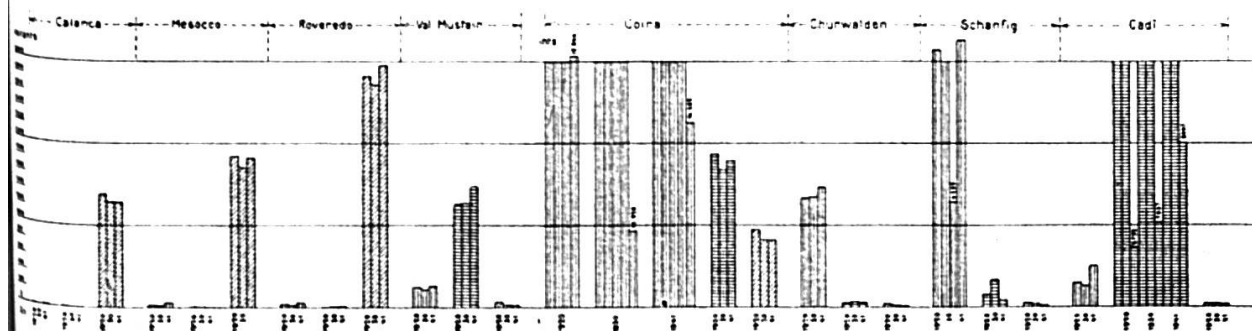
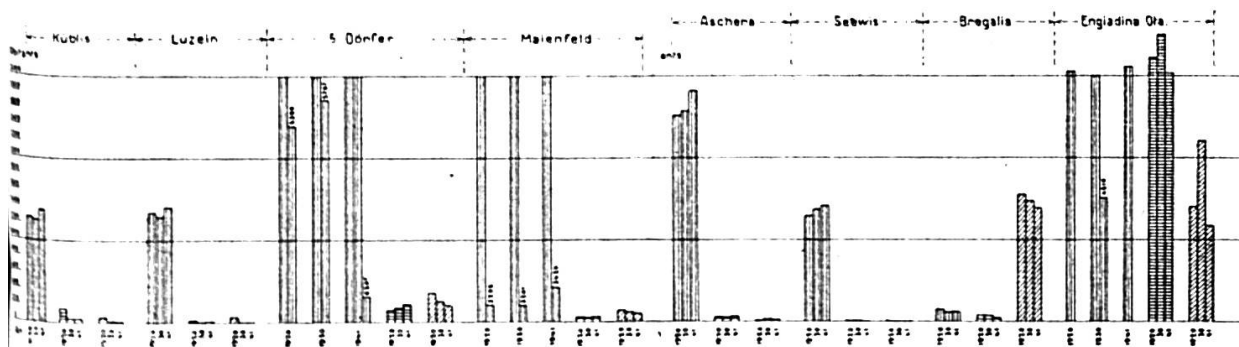
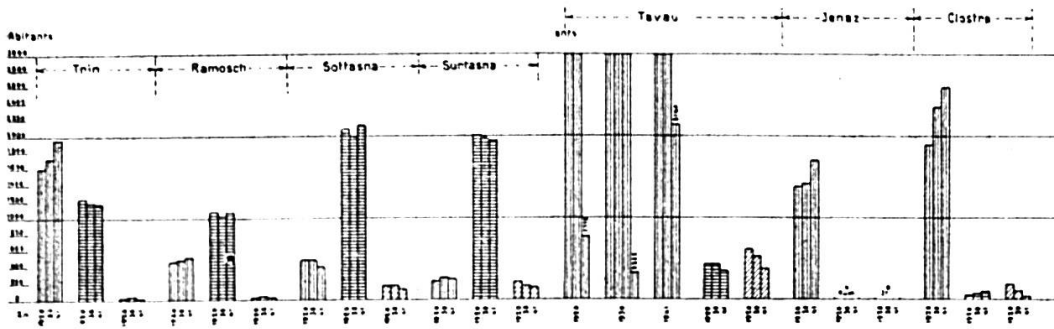
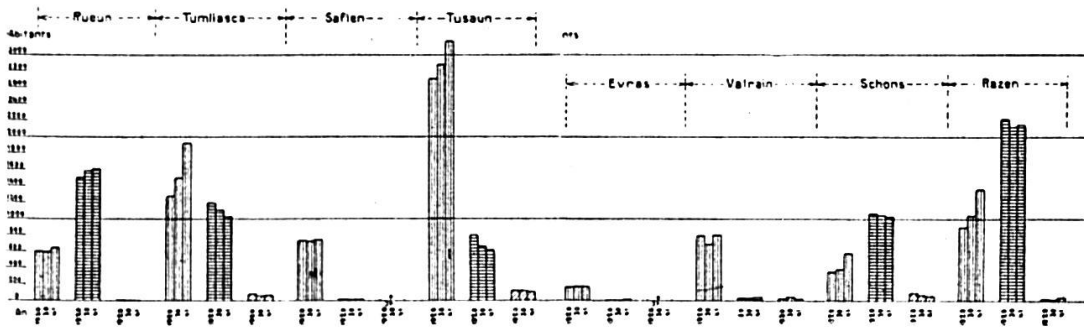
Circul	Populaziun da lingua		
	tudas-cha	italiauna	rumauntscha
Tusaun	2716	125	797
	2885	119	660
	3171	106	615
Evras	161	—	7
	175	2	7
	178	—	10
Valrain	797	28	35
	695	47	36
	805	27	41
Schons	360	99	1068
	390	73	1049
	583	60	1031
Razen	898	23	2221
	1039	19	2126
	1361	42	2148
Trin	1616	30	1245
	1730	45	1193
	1962	21	1183
Ramosch	471	31	1080
	496	47	1026
	522	31	1072
Suot-Tasna	490	173	2083
	490	177	1990
	406	129	2139
Sur-Tasna	233	220	2016
	270	175	1965
	260	153	1945
Tavo	7776	615	430
	9322	526	430
	8140	375	332
Jenaz	1382	5	7
	1417	7	9
	1703	4	14

Circul	Populaziun da lingua		
	tudas-cha	italiauna	rumauntscha
Clostra	1894	185	50
	2356	102	74
	2602	39	100
Küblis	1279	71	166
	1251	22	45
	1371	18	42
Luzern	1338	65	32
	1291	3	8
	1404	3	16
5 Cumüns	5390	349	141
	5707	249	170
	6307	197	219
Maienfeld	3205	141	56
	3201	119	52
	3424	107	67
Aschera	2517	16	29
	2575	28	41
	2820	22	42
Seewis	1291	2	11
	1371	3	16
	1415	2	11
Bergiaglia	148	1547	75
	117	1474	73
	126	1382	45
Engiadin' ota	3056	1408	3226
	4510	2212	3514
	3115	1177	3039
Calanca	6	1384	6
	2	1292	4
	7	1285	2
Mesoc	32	1844	7
	27	1711	8
	60	1821	2

Circul	Populaziun da liugua		
	tudas-cha	italiauna	rumauntscha
Roveredo	41	2819	4
	31	2717	10
	61	2953	14
Val Müstair	243	68	1261
	220	36	1273
	260	32	1477
Caira	12644	943	1871
	12926	822	1681
	14252	815	1794
Churwalden	1335	40	48
	1366	26	59
	1473	15	56
Scanvetg	3152	156	157
	4285	330	212
	3260	80	151
Cadi	298	50	6738
	272	49	7037
	508	42	8007

Ed uossa, per illustrer pü cleramaing quaists resultats, la-schainsa seguir ils grafics da quaists resultats.

Da quaists grafics resulta cha, considerand la *perioda da 1930 a 1941*, dals *circuls* cun populaziuns rumauntschas relevantas, ün-desch muossan ün creschaint, nempe: Surses, Belfort, Glion, Lumnezia, Rueun, Razen, Suot-Tasna, Ramosch, Val Müstair, Cuiira e Cadi. Staziunari ais resto il circul d'Alvaschagn. Diminuziuns sun melavita da constater i'ls circuls da Bravuogn, Tumngias-cha, Tusaun, Schons, Trin, Sur-Tasna, Tavo, *Engiadin' ota!*

Il creschaint tuocho, scu cha vzains, essenzielmaing territori sursilvan; dals circuls ladins sun be Val Müstair, Ramosch e Suot-Tasna chi muossan francamaing ün creschaint. Chi so scha l'acziun da la Lia rumantscha ais buna dad arrester il regress dal rumauntsch i'l Grischun centrel, pustüt i'ls carculs da Bravuogn, Tumngias-cha, Schons, Tusan, Trin? Il Grischun centrel ho eir el subieu fermamaing las influenzas da l'invasiun tudas-cha. Melavita ais da constater cha bgeras cuntredgias chi avaunt üna u duos generaziuns eiran auncha tuottaffat rumauntschas, sun dvan-tedas tudas-chas, pü per indifferenza, cumadaivlezza e per consideraziuns d'uorden mercantil cu per l'intenziun bain definida dad abolir la lingua dals antenats. Davart las causas dal regress dal rumauntsch in Engiadin' ota ans avains già express a la pagina ⁸⁶ 86

Laschainsa seguir ils *resultats da las vschinaunchas*, già cha quaists spordschan bger interess.

Da las trais cifras in lingia orizontela daspera mincha nom da cumün concerna la prüma ils abitants da lingua tudas-cha, la seguonda quels da lingua italiauna, la terza quels da lingua rumauntscha.

In lingia verticala concernan las trais cifras ils ans 1920, 1930 e 1941.

Circul d'Alvaschagn

Alvaschagn	42	1	135	Stierva	10	—	120
	29	10	167		3	—	139
	37	3	137		16	—	136
Vaz	208	54	702	Mutten	104	—	12
	445	108	776		115	—	7
	584	38	787		136	—	4
Mon	3	5	108	Casti	45	20	164
	5	—	104		64	19	154
	3	—	115		90	16	164

Circul da <i>Belfort</i>						
Alvaneu	99	20	302	Mulins	2	3 95
	145	10	283		2	3 94
	206	6	270	Parsonz	17	4 83
Schmitten	235	1	13		3	— 107
	254	—	13		5	1 125
	313	1	17	Riom	6	1 126
Brienz	7	2	139		11	4 207
	28	4	143		4	2 202
	21	10	155	Rona	8	4 195
Surava	32	19	130		2	2 75
	39	14	145		3	1 95
	95	3	144	Salouf	8	4 81
Lantsch	15	2	285		14	12 268
	22	—	315		5	2 253
	44	8	337	Savognin	43	2 244
					52	5 459
					42	14 459
					86	22 467
Circul da <i>Bravuogn</i>				Sur	—	— 151
Bravuogn	224	54	430		1	— 140
	243	36	368		3	2 184
	268	33	350	Tinizong	6	4 391
Filisur	285	18	65		7	7 361
	304	9	53		13	12 366
	342	4	42			
Wiesen (Tein)	141	2	10	Circul da <i>Brüsch</i>		
	176	2	12	Brüsch	42	1230 34
	157	3	12		64	1259 26
					91	1353 20
Circul da <i>Sursès</i>						
Bivio/Stalla	4	50	66	Circul da <i>Puschlev</i>		
	5	69	61	Puschlev	120	3481 30
	14	84	74		167	3480 40
Cunter	7	3	140		197	3711 44
	6	2	136			
	14	3	144	Circul da <i>Glion</i>		
Marmorera	2	3	95	Castrisch	55	1 351
	1	5	89		57	11 306
	1	4	89		71	4 300

Fallera	6	—	294	Sevgein	27	2	207
	4	—	294		23	1	191
	10	—	362		31	—	204
Flond	3	—	160	Strada	14	—	27
	8	1	165		16	3	26
	15	1	162		28	—	33
Glion	498	69	753	Valendas	454	1	26
	604	60	795		390	—	45
	702	37	747		419	1	41
Laax	11	13	247	Versam	329	7	30
	26	—	246		319	—	17
	28	1	285		357	1	9
Ladir	3	—	122	Circul da <i>Lumnezia</i>			
	5	—	140	Camuns	1	2	100
	9	—	141		3	—	89
Luvis	4	1	263		9	3	116
	11	—	253	Cumbels	10	17	252
	7	—	251		3	1	299
Pitasch	12	—	89		15	3	311
	9	1	107	Duvin	2	1	114
	16	—	102		7	1	100
Riein	—	—	125		3	3	97
	1	—	119	Igels	1	—	226
	4	3	104		9	—	249
Ruschein	7	—	328		14	1	268
	6	—	354	Lumbrein	8	1	517
	15	1	310		4	1	470
Sagens	30	8	433		4	2	558
	20	10	397	Morissen	—	—	216
	30	5	445		1	—	190
					8	—	224
Schleuis	94	14	454	Peiden	—	1	137
	88	35	470		9	—	108
	64	20	463		6	—	113
Schnaus	16	—	98	San Martin	82	—	13
	30	—	95		77	1	13
	42	1	95		72	—	11

Surcasti	7	—	171	Siat	2	1	209
	2	—	161		1	1	233
	9	—	161		5	—	231
Surcuolm	—	—	65	Vuorz	36	6	375
	3	—	83		32	—	358
	7	—	80		43	2	334
Tersnaus	1	1	69				
	1	—	95	Circul da <i>Tumgias-cha</i>			
	3	—	106	Almens	120	3	97
Uors	11	—	64		156	4	78
	2	—	68		208	1	48
	7	—	71	Feldis	17	1	110
Vals	773	1	10		20	—	125
	859	1	4		47	—	128
	893	2	15	Fürstenau	179	1	43
Vigens	7	1	143		183	2	15
	3	—	148		206	1	27
	—	—	177	Pasqual	66	1	235
Villa	3	—	327		112	1	199
	5	—	333		138	12	207
	12	5	361	Pratval	55	—	25
Vrin	—	—	369		78	—	8
	2	—	350		70	—	14
	7	1	399	Roten	73	5	60
					86	2	58
					119	—	48
Circul da <i>Rueun</i>							
Andiast	1	—	281	Giuvaulta	60	5	25
	1	—	343		110	2	46
	1	—	352		175	11	41
Obersaxen	550	3	146	Scharans	190	1	218
	556	8	136		242	3	197
	593	1	116		336	3	151
Panix	—	—	87	Scheid	3	14	139
	—	—	77		7	1	143
	—	—	81		10	—	121
Rueun	16	2	411	Seglias in Tumg.	443	54	28
	11	4	444		423	40	60
	9	2	504		504	37	49

Traun	5	—	54	Tusaun	1043	69	157
	6	—	50		1071	74	129
	11	3	42		1219	36	137
Tumegl	72	2	167	Tschappina	177	—	3
	92	2	138		165	—	2
	106	—	153		166	—	9
Circul da <i>Stussavgia</i>				Urmein	96	1	8
Stussavgia	414	—	14		77	—	3
	400	—	12		85	—	8
	432	—	13	Circul dad <i>Evras</i>			
Tenna	125	—	4	Evras	161	—	7
	135	—	—		175	2	7
	122	—	4		178	—	10
Circul da <i>Tusaun</i>				Circul da <i>Valrain</i>			
Cazas	785	46	301	Valrain	122	4	5
	888	44	277		109	5	—
	978	61	230		99	1	1
Flerden	93	1	39	Medels	49	—	2
	112	—	28		32	1	10
	130	2	19		58	—	7
Masein	202	2	12	Nueinas	160	3	10
	201	—	5		163	—	10
	226	—	10		179	—	8
Portein	24	—	18	Spligia	352	18	11
	26	—	9		290	39	7
	30	—	7		354	22	12
Präz	52	1	166	Sur	114	3	7
	75	1	150		101	2	9
	85	1	122		115	4	13
Sarn	67	4	63	Circul da <i>Schons</i>			
	109	—	43	Andeer	171	82	298
	112	2	55		183	57	295
Tartar	177	1	28		261	43	309
	159	—	14				
	140	4	18				

Calantgil	10	—	76	Circul da <i>Razen</i>		
	14	—	63	Panaduz	512	12 270
	35	—	50		669	12 182
Casti	1	—	19		765	18 142
	1	1	38	Domat	298	8 1470
	14	3	49		270	7 1449
Clugin	5	—	26		439	23 1488
	17	—	22	Razen	88	3 481
	22	—	38		100	— 495
Donat	24	—	118		157	1 518
	8	4	129	Circul da <i>Trin</i>		
	12	3	126	Felsberg		
Ferrera	3	—	49		682	6 19
	5	—	37		697	6 23
	34	1	31		776	1 26
Lon	—	2	59	Flem	231	13 617
	2	3	63		377	34 554
	5	2	64		459	8 581
Mathon	—	1	64	Tamins	579	7 41
	—	—	56		557	5 56
	6	2	61		577	5 69
Pazen	5	10	48	Trin	124	4 568
	3	2	72		99	— 560
	—	1	61		150	7 507
Pignieu	14	—	92	Circul da <i>Ramosch</i>		
	14	—	99	Ramosch		
	9	—	82		33	10 536
Rongellen	66	—	3		21	18 488
	58	2	7	Samignun	25	19 530
	66	1	7		361	— 1
Ziraun	60	4	194		392	1 1
	85	4	168	Tschlin	404	— 1
	119	2	153		77	21 543
					83	28 537
Vargistagn	1	—	22		93	12 541

Circul da <i>Suot Tasna</i>				Circul da <i>Jenaz</i>			
Ftan	130	17	432	Fideris	402	1	3
	92	13	411		403	1	3
	59	6	419		471	—	8
Scuol	318	139	874	Furna	185	2	—
	341	142	876		216	—	—
	281	115	947		248	—	2
Sent	42	17	777	Jenaz	794	2	4
	57	22	703		798	6	7
	66	8	773		984	4	4
Circul da <i>Sur-Tasna</i>				Circul da <i>Clostra</i>			
Ardez	46	83	507	Clostra	1894	185	50
	73	57	497		2356	102	74
	43	39	448		2602	39	100
Guarda	6	10	201	Circul da <i>Küblis</i>			
	7	14	237	Conters	187	—	1
	7	7	225		197	—	4
Lavin	17	21	214		231	—	3
	14	10	192	Küblis	647	18	132
	30	14	216		584	18	30
Susch	36	21	235		615	18	27
	35	11	211	Saas	445	53	33
	40	12	229		470	4	11
Tarasp	23	15	275		525	—	12
	42	19	265	Circul da <i>Luzein</i>			
	45	19	246	Ascharina	124	—	—
Zernez	105	70	584		140	—	—
	97	64	563		124	—	1
	95	62	581	Castels	147	—	—
Circul da <i>Tavo</i>					134	—	1
Tavo	7776	615	430		156	—	1
	9322	526	430				
	8140	375	332				

Luzern	998	65	32	Jenins	439	4	1
	938	3	7		427	2	3
	1036	3	11		463	2	—
Rüti	69	—	—	Maienfeld	1388	11	30
	79	—	—		1387	9	26
	88	—	3		1441	10	33
				Malans	958	126	24
					1003	108	18
					1120	91	22
Circul dals 5 Cumüns							
Haldenstein	461	2	5				
	487	1	12				
	520	8	29				
				Circul d'Aschera			
Igis	1782	288	83	Grüsch	707	3	2
	1857	223	100		723	1	2
	2147	160	100		729	2	6
Mastrils	383	1	7	Aschera	1810	13	27
	422	4	5		1852	27	39
	407	3	3		2091	20	36
Says	140	—	3				
	149	—	1				
	155	—	2				
				Circul da Seewis			
Trimmis	637	12	7	Fanas	248	—	2
	602	4	15		267	2	1
	672	6	24		303	—	—
Untervaz	975	1	13	Seewis	886	2	9
	1026	2	10		919	1	14
	1163	5	18		916	1	7
Zizers	1012	45	23	Valzeina	157	—	—
	1164	15	27		185	—	1
	1243	15	43		196	1	4
Circul da Maienfeld				Circul da Bergiaglia			
Fläsch	420	—	1	Bondo	13	245	10
	384	—	5		5	240	16
	400	4	12		9	221	7

Casaccia	1	89	—	S-chanf	78	47	398
	3	89	1		72	44	396
	2	90	4		54	27	376
Castasegna	28	172	14	Schlarigna	170	153	287
	35	154	8		292	246	333
	40	136	15		168	134	319
Soglio	16	309	6	Segl	33	78	183
	9	283	5		85	103	167
	26	258	2		57	45	166
Stampa	67	386	23	Silvaplauna	46	75	170
	49	390	26		106	100	197
	39	379	10		85	45	162
Vicosoprano	23	346	22	Zuoz	253	58	414
	16	318	17		400	103	418
	10	298	7		219	61	388

Circul d'Engiadin' ota

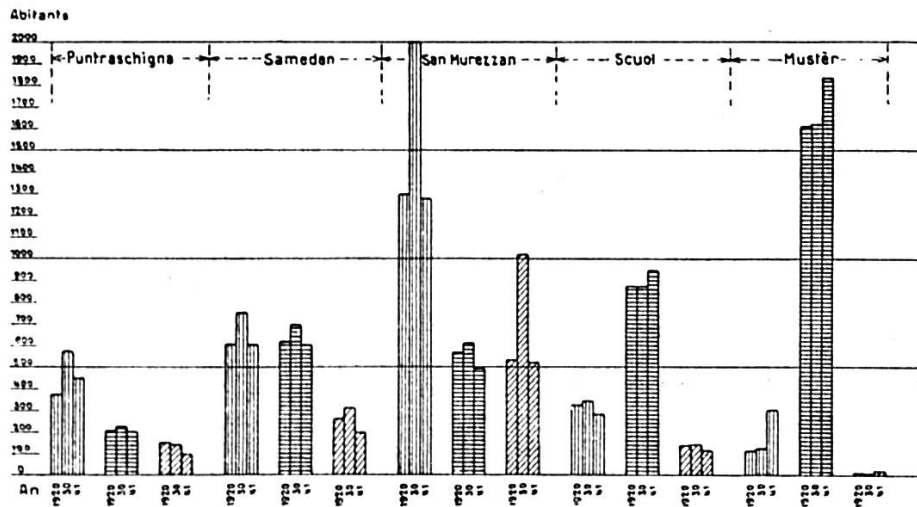
Circul da Calanca

Bever	101	12	109	Arvigo	—	133	1
	106	23	119		—	116	1
	100	13	119		—	121	1
La Punt	68	13	159	Augio	—	114	—
	75	20	189		—	123	1
	64	18	178		—	101	1
Madulain	34	—	43	Braggio	1	102	—
	51	6	40		—	88	—
	30	5	37		—	92	—
Puntraschigna	375	151	205	Buseno	1	221	—
	576	141	252		1	216	—
	450	95	202		1	219	—
Samedan	602	261	626	Castaneda	—	169	—
	752	310	694		—	156	—
	611	197	601		—	154	—
San Murezzan	1296	560	632	Cauco	—	89	—
	1995	1116	709		—	86	—
	1277	537	491		—	98	—

Landarenca	—	60	3	Roveredo	25	1340	1
	—	56	—		14	1294	—
	—	47	—		32	1484	4
Rossa	—	146	1	S. Vittore	1	452	5
	—	132	—		5	448	2
	3	113	—		4	449	4
S. Domenica	4	87	—	Verdabbio	—	192	—
	1	81	—		—	175	—
	2	68	—		6	172	—
S. Maria	—	194	—				
	—	169	2				
	—	205	—	Circul da <i>Val Müstair</i>			
Selma	—	69	1	Fuldera	5	19	95
	—	69	—		2	4	88
	1	68	—		9	3	101
				Lü	6	1	58
					2	—	54
Circul da <i>Mesoc</i>					1	1	53
Lostallo	12	390	2				
	3	376	1	Müstair	53	11	538
	7	365	—		61	8	587
Mesocco	17	1129	4		78	6	655
	22	1033	6				
	46	1097	2	S. Maria	105	35	296
					72	22	289
Soazza	3	325	1		99	19	334
	2	302	1				
	7	359	—	Tschierv	9	1	123
					6	1	119
Circul da <i>Roveredo</i>					12	1	147
Cama	—	233	—	Valchava	65	1	151
	—	236	1		77	1	136
	—	234	—		61	2	187
Grono	15	474	3				
	12	449	7				
	15	480	6	Circul da <i>Cuoira</i>			
Leggia	—	128	—	Cuoira	12644	943	1871
	—	115	—		12926	822	1681
	4	134	—		14252	815	1794

Circul da <i>Churwalden</i>				Molinis	123	3	—
Churwalden	644	17	33		130	—	4
	653	23	42		124	—	5
	695	12	44	Pagig	83	—	2
Malix	383	11	7		82	—	3
	390	2	3		98	—	2
	427	2	4	Peist	153	1	—
Parpan	47	9	6		179	1	1
	65	—	7		183	1	4
	85	1	3	S. Peter	108	—	1
Praden	116	1	1		122	—	1
	96	—	2		139	—	1
	94	—	2				
Tschiertschen	143	2	1		Circul da <i>Cadi</i>		
	162	1	5	Breil	39	14	1006
	172	—	3		17	18	1030
					40	5	1068
Circul da <i>Scanvetg</i>							
Arosa	1715	139	123	Mustèr	136	15	1612
	2857	300	189		144	13	1620
	1744	69	126		305	22	1838
Calfreisen	54	—	—	Medel	1	—	565
	41	—	—		4	—	610
	36	—	—		7	—	638
Castiel	114	—	3	Schlans	1	1	197
	106	—	1		3	—	182
	93	—	1		2	—	194
Langwies	334	3	11	Sumvitg	24	14	1356
	316	3	5		28	13	1494
	346	3	3		28	3	1693
Lüen	73	—	5	Tuitg	21	—	846
	77	—	2		10	1	909
	88	—	1		47	5	1124
Maladers	395	10	12	Trun	76	6	1156
	375	26	6		66	4	1192
	409	7	8		79	7	1452

Considerainsa in prüma lingua vschinaunchas pü importantas da la Surselva e da l'Engiadina.

Nus constatains a *Mustér*:

ün progress dal tudas-ch da 136 a 305 = +55,5%,
 ün progress dal rumauntsch da 1612 a 1838 = +14%;

a *Glion*:

ün progress dal tudas-ch da 498 a 702 = +41%,
 ün regress dal rumauntsch da 753 a 747 = -0,8%;

a *San Murezzan*:

muvimaint da la populaziun da lingua tudas-cha:

1920	1296	
1930	1995	+54%
1941	1277	-35,9%

muvimaint da la populaziun da lingua italiauna:

1920	560	
1930	1116	+99,3%
1941	537	-52,4%

muvimaint da la populaziun da lingua rumauntscha:

1920	632	
1930	709	+10,6%
1941	491	-30,7%

a Puntraschigna:

muvimaint da la populaziun da lingua tudas-cha:

1920	375	
1930	576	+ 35%
1941	450	— 21,9%

muvimaint da la populaziun da lingua rumauntscha:

1920	205	
1930	252	+ 23%
1941	202	— 20%

a Samedan:

muvimaint da la populaziun da lingua tudas-cha:

1920	602	
1930	752	+ 24,9%
1941	611	— 23,0%

muvimaint da la populaziun da lingua rumauntscha:

1920	626	
1930	694	+ 11,0%
1941	601	— 13,4%

a Scuol:

muvimaint da la populaziun da lingua tudas-cha:

1920	318	
1930	341	+ 7,2%
1941	281	— 17,6%

muvimaint da la populaziun da lingua rumauntscha:

1920	874	
1930	876	
1941	947	+ 8,1%

Illa Surselva ais be Glion chi nota ün regress dal rumauntsch dal 0,8%, da pocha importanza, scha congualains cun ils resultats da San Murezzan, Puntraschigna e Samedan. Quaists trais grands centers d'Engiadin' ota muossan ün regress generel da la populaziun dal 1930 al 1941, scu dit conseguenza da las poch bunas rela-ziuns economicas causedas tres la guerra mundiela.

L'Engiadina bassa muossa, considerand la perioda da 1930 al 1941, melavita in divers lës ün regress, nempe: Ardez, Guarda, Tarasp, mentra cha Ramosch, Tschlin, Ftan, Scuol, Sent, Lavin, Susch

e Zernez muossan pitschens augmaints, chi laschan sperer cha il muvimaint da regress saja arresto.

I'l *Engiadin'ota* stuvains melavita noter cha *niaunch'üna* vschinauncha nu muossa ün augmaint. Bever e Segl peran da's mantegner.

I'l *Surses* as mantegnan eir divers lös incirca sün il livè dal 1920; Sur, chi dal 1920 avaiva be 151 abitants, tuots rumauntschs, and ho 189 i'l 1941, dals quels 184 sun rumauntschs. Da tuot ils lös dal Surses ais be Savognin chi ho ün numer pü relevant da Tudas-chs.

Ils *territoris na rumauntschs* muossan, arsalvo Cuira, quasi dapertuot be pitschnas minuriteds rumauntschas da relativmaing pocha importanza. Tusaun ho 157, 129 e 137 Rumauntschs sün 1043, 1071 e 1219 Tudas-chs. Cazas e Ziraun muossan ün pitschen regress dal rumauntsch ed ün progress dal tudas-ch.

I'l circol da Razen ais Panaduz chi muossa ün progress dal tudas-ch da 512 a 756 ed ün regress dal rumauntsch da 270 a 142. Razen muossa ün progress dal tudas-ch da 88 a 157 ed ün progress dal rumauntsch da 481 a 518.

Tavo muossa ün considerabel augmaint dal tudas-ch ed ün regress dal rumauntsch da 430 a 332.

I'l Partens ais be Clostra chi ho üna pitschna colonia da Rumauntschs, e quella s'ho augmantada da 50 a 100 personas.

Cuira muossa per la perioda 1930 a 1941 ün augmaint dal tudas-ch da 12 926 a 14 252 ed ün augmaint dal rumauntsch da 1681 a 1794 personas, voul dir ün modest affluss da Rumauntschs, però nun ais pussibel da dir in che proporziun quels sun ladins e sursilvans.

Notainsa cò ün fat remarchabel: Cuira ho, zieva Mustèr cun 1838 Rumauntschs, il pü grand numer da Rumauntschs da tuot ils lös dal Grischun, nempe 1794. Nu stuvessan quaists Rumauntschs pretender d'avair scoulas rumauntschas e cults divins rumauntschs, cun il medem dret scu ils Tudas-chs chi vegnan in terra rumauntscha pretendan d'avair scoulas e cults divins in tudas-ch?

Da la *Cadi* tuot ils lös, arsalvo Schlans, muossan bels progress dal rumauntsch. Quaist progress ais sainza dubi eir d'attribuir al fat cha la populaziun sursilvana catolica s'augmainta bain pü intensivmaing cu la populaziun ladina protestanta.

Per il rest, nu pudiand render quaista lavuretta memma ex-taisa stuvains lascher al benevol lectur da fer svesa sias constataziuns infra ils resultats da las singulas vschinaunchas, que voul dir da constater las proporziuns da las trais linguas in mincha lö ed il muvimaint da la populaziun dal 1920 fin al 1941.

Conclusiuns.

Nus avains vis, cha *il muvimaint da creschaint as ho mantgnieu per il rumauntsch*, ma in möd bger main accentuo cu per il tudas-ch e per l'italiaun; per nossa favella però, da la quela bgers crajaivan da pudair fer il necrolog, aise important ed allegraivel ch'ella po, melgro l'invasiun da l'elemaint tudas-ch, as mantegner e perfin musser ün modest augmaint da 1159 ormas. Quaista cifra ais modesta; congualand las cifras dal 1880 fin al 1941 vzains però cha nossa lingua, chi ais gnida designeda scu muribunda, ho pudieu as mantegner e fer perfin ün *avaunz da 6,3%*. Quaist fat ais fich significativ per il rumauntsch sch'ün tegna da quint da las enormas difficulteds cun quellas nossa lingua ho da cumbatter: *L'immigraziun* constanta dad elemaints esters chi s'assimileschan be difficilmaing u brichafat e chi arfüdan absolutamaing dad imprendder la lingua dal pajais. Quaista immigraziun provain da commerciants chi vegnan in noss lös da cura per fer lur commerzi, da funcziunaris federels (posta e dazi) e da vias d'fier, in pü da particulers chi vegnan ad abiter in nos pajais per radschuns diversas. Que ais bain cuntschaint cha que ais ouravaunt tuot l'Engiadin' ota cun sieus trais grands centers: San Murezzan, Puntraschigna e Samedan chi haun subieu in möd il pü pronunzcho las consequenzas da l'invasiun, in prüma lingia tudas-cha ed in seguonda lingia italiauna. Quaista invasiun dad üna populaziun na rumauntscha chi nun ais sustgnida ne tschercheda d'üngüinas varts, ma chi ais üna conseguenza dal svilup economic e dal muvimaint da la populaziun in nos pajais, ho però gieu funestas consequenzas per il rumauntsch. San Murezzan e Puntraschigna abolittan il rumauntsch in scoula e baselgia, haun eir predichants da la Bassa chi nu predgian mê per rumauntsch. A Puntraschigna haun ils Rumauntschs savieu reintrodür üna scoula rumauntscha da 6 classas, però exista daspera üna scoula tuottaffat tudas-cha; San Murezzan ho intro-

düt cuors rumauntschs per las classas bassas da la scoula elementera da lingua tudas-cha, ma quaists cuors sun be facultativs. A Samedan exista auncha üna scoula rumauntscha, ma illas radunanzas cumünelas la lingua dal pajais ais cumplettamaing eliminada, ils protocols da las tschantedas dals cussagls sun fats per tudas-ch, e per l'administraziun cumünela quinta be il tudas-ch, que chi ais dal rest eir il cas per San Murezzan e Puntraschigna. Nus pudains cun radschun dumander: Sun quaistas trais vschinaunchas persas per il rumauntsch? Ün pudess crajer que e perfin tmair per il rest da l'Engiadin' ota. Sperainsa però cha ils sforzs fats da nosas uniuns rumauntschas nu sajan invauns e cha la populaziun rumauntscha as renda quint cha que ais ün sench dovair da's doster e da defender sia lingua già cha il pövel svizzer tuot inter in quella memorabla *votumaziun dal 1938 ho admiss* cun admirabels sentiments da simpatia per ils Rumauntschs, chi fuorman üna *minorited dad 1%*, lur lingua scu *quarta lingua naziunela*.

Nus nu vulains neir schmancher cha la Confederaziun paja an per an importants subsidis per il rumauntsch, nempe:

frs. 10 000.— a la Lia rumantscha,

frs. 9 000.— a la Societed retorumantscha per l'Idioticon,

frs. 30 000.— al Guvern grischun per mantegner e salver la cultura italiauna e *rumauntscha*.

Siand cha la scoula e la baselgia sun ils duos pilasters chi sustegnan nossa lingua, vulessans cotres per glivrer adresser ün vibrant invid a noss ravarendas, a las corporaziuns ecclesiasticas ed als magisters da ster aint cun tuot lur forzas e cun entusiassem per salver nossa favella da la perdiziun.

Be nö dar loc! Ningün nun pudrà tour
a la schlatta rumantscha'l dret plü ferm
chi'd es quel: da mantgnair dadaint seis term
uoss' ed adüna, seis linguach dal cour —
Rumantschs, dat pro! *Salvai tras voss' amur
nos linguach da la mort da Tamangur!*

(Peider Lansel.)